

УДК [378.015.311:005.336.2]:030
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/22.166990>

Юлія ШЕВЧЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8460-6928
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Україна), shevchenko_yuliia@mdpu.org.ua

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ ПОНЯТТЯ «ГОТОВНІСТЬ» У СЛОВНИКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті аналізується концепт поняття «готовність» у науковій літературі. Визначено, що поняття «готовність» ототожнюються зі словами «здатність», «спроможність», «компетентність» та асоціюють із різними ознаками та характеристиками, зокрема й віковими. Доведено, що готовність є базовим поняттям дослідження та категорією педагогічної науки й тлумачиться переважно як усвідомлена установка на подальшу діяльність людини, особливий активно-дієвий стан, що був розвинений завдяки здатностям, набутим знанням, умінням, навичкам та досвіду.

Ключові слова: аттитюд, вміння, готовність, здатності, компетентність, навички, спроможність, установка.

Yuliia SHEVCHENKO,
orcid.org/0000-0002-8460-6928
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Chair of Primary Education
Melitopol State Bohdan Khmelnistkiy University
(Melitopol, Ukraine)

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF READINESS IN DICTIONARY LITERATURE

The article analyses the use of the concept of readiness in literature. It has been determined that the concept of readiness is used interchangeably with the notions of ability, capability and competence; and it is associated with different qualities and features, including age. The concept can be placed in the semantic chain: “makings” – “abilities” – “capabilities” – “readiness”.

Attention is paid to the ambiguity of the definition. In particular, the word readiness is derived from the noun ready, and applies to describe a special state of an individual. In pedagogical dictionaries, the concept of readiness is used interchangeably with the notions of ability, capability, and competence. In such context, the notion of abilities refers to individual peculiarities, while readiness is a narrower concept than competence. The concept of readiness is connected with the notion of capability; therefore, readiness is a commitment to act. In psychology, the concept is elaborated in the Functional Attitude Theory that relies on the notions of school readiness, readiness to learn, and is interconnected with the concept of career readiness. Thereby, the concept of readiness fits in the following semantic chain: ability, potential action, and ability to work.

Psychological literature relies on the concept of attitude that is described as an individual's readiness to respond, positively or negatively, to various objects, people, institutions, and events. The concept is perceived as abstract – the one that exists in the human mind and cannot be assessed quantitatively. Meanwhile, commitment is considered to be a preparative reaction of the human organism; and in pedagogical science, it is associated with a range of qualities and features, including age and “internal readiness”.

American scholars emphasize that the general categories of readiness include basic academic skills and higher order thinking. In Indonesia, the readiness to work issue is resolved through cooperation between the government (Ministry of Education) and non-government organizations.

It has been proved that readiness is the basic concept to study and the category of pedagogical science. It is perceived as a conscious commitment to the future activity, peculiar active state that has evolved from abilities, accumulated knowledge, skills, capabilities, and experience.

Key words: attitude, capabilities, readiness, abilities, competence, skills, commitment.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбуваються суттєві зміни у сфері духовно-морального розвитку, адже у світовому освітньому просторі активно обговорюється нова система

цінностей і цілей освіти, що відповідає принципам культуровідповідності, аксіологічності та прагматологічності. Суб'єкти освітнього простору в сучасній соціокультурній ситуації перебувають

на рубежі культур, взаємодія з якими вимагає від них готовності до реалізації духовно-морального розвитку. Це зумовлено інтеграцією України до світової спільноти та переходом на європейські стандарти якості. Якість духовно-морального розвитку молодших школярів обумовлюється якістю удосконалення готовності майбутніх учителів.

Відтак система закладів вищої освіти покликана привести процес особистісного та професійного розвитку студентів у відповідність до сучасних вимог. Модернізація системи особистісного та професійного розвитку студентів має здійснюватися через нові підходи, і саме тому правомірним є дослідження процесів розвитку студентів у площині їхньої цілісної підготовки тощо.

Аналіз досліджень. Готовність студентів у різних сферах діяльності досліджувалась багатьма вченими. Тому осмислення готовності як інтегративної якості особистості є об'єктом наукових досліджень у багатьох галузях – у філософії, психології, соціології, педагогіці.

Мета статті – проаналізувати генезу концепту поняття «готовність» у словниковій літературі; визначити особливості тлумачення поняття як усвідомленої установки на майбутню діяльність людини.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо поняття «готовність» у словниковій літературі. Поняття «готовність» в українській мові є похідним від слова «готовий» і щодо людини вживається у значенні особливого стану, що набувається завдяки досвіду та навчанню (Словник синонімів, 2001: 368).

У тлумачному словнику А. Івченка слово «готовий» пояснюється через декілька значень, а саме: «1) який зробив необхідне приготування, підготувався до чого-небудь; 2) який висловлює згоду, схильний до чого-небудь або виявляє бажання зробити що-небудь; 3) який знаходиться в стані, близькому до чого-небудь...» (Івченко, 2002: 70–71).

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «готовність» пояснюється як «стан готового» та «бажання зробити що-небудь» (Великий тлумачний словник, 2005: 257).

Розглядаючи поняття «готовність», слід вказати на те, що у педагогічних словниках його ототожнюють зі словами «здатність», «спроможність», «компетентність»: «Компетентність – здатність (готовність) людини до практичної діяльності, до вирішення життєвих проблем, що ґрунтується на набутому життєвому досвіді здобувача знань, його цінностях, схильностях та здібностях. Компетентність розвивається на основі компетенцій

(умінь)» (Новиков, 2013: 80). Інша думка щодо поняття «компетентність» простежується у довідковому виданні «Національний освітній глосарій: вища освіта» (за заг. ред. В. Кременя). У цьому виданні поняття «готовність» не ототожнюється з поняттям «компетентність» і тлумачиться набагато ширше: «Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (Національний освітній глосарій, 2014: 28–29). Отже, зважаючи на цю думку, ми вважаємо, що поняття «готовність» у такому контексті є вужчим, ніж поняття «компетентність».

У свою чергу, поняття «здатність» (від «здатний – який може, уміє робити, виконувати що-небудь» (Словник синонімів, 2001: 600) є таким, що передує поняттю «готовність», адже здатності можна розвивати, а готовність до діяльності – результат цілісного набору сукупностей розвинених здатностей. Поняття «здатності» тлумачать як індивідуальні особливості людей, від яких залежить «набуття ними знань, умінь, навичок, а також успішність виконання різноманітних видів діяльності» (Немов, 1999: 679).

Слово «здатність» іноді ототожнюють зі словом «здібність», але ми вважаємо таку думку хибною, адже здібності тлумачать як «природні задатки, нахили до якоїсь діяльності, творчості» (Словник синонімів, 2001: 602). У синонімічний ряд до слова «здібність» входять лексеми «потенціал», «потенція», які є множиною здібностей і тлумачаться як «здібності, що можуть виявлятися за певних умов» (Словник синонімів, 2001: 602). Отже, можна зробити умовивід, що розглядувані нами поняття можна представити у вигляді смислового ланцюжка: «задатки» – «здібності» – «здатності» – «готовність».

Іноді поняття «готовність» пов'язують зі словом «спроможність» («наявність сили, вміння і т. ін. до здійснення чого-небудь» (Словник синонімів, 2001: 672). Як показує контекстний аналіз наукових робіт, слово «спроможність» часто застосовується не лише для соціальних інституцій та різних об'єктів матеріальної культури (наприклад, конкурентоспроможність вищого закладу, фірми, санаційна спроможність підприємства, пропускна спроможність транспортного пункту тощо), а й для означення наявності сили й уміння людини виконувати певну діяльність (наприклад, творча і мистецька спроможність людини, конку-

рентоспроможність випускника вищого закладу освіти, антиципаційна спроможність особи тощо). Саме тому слово «спроможність» ми також використовуємо в одному синонімічному ряду зі словом «здатність» і будемо використовувати його й надалі як таке, що передує поняттю «готовність».

На нашу думку, готовність як сукупність особливостей особистості має забезпечувати перехід до здійснення діяльності. У самому змісті цього поняття ми бачимо, як мінімум, три смислових вектори, а саме: знаннєвий, почуттєвий, діяльно-практичний.

В етнопедагогіці готовність людини до праці й до життя постає однією з головних ідей. Традиції передавання трудового досвіду, професійних таємниць, як стверджують В. Євтух, А. Марушкевич, Н. Дем'яненко, В. Чепак, «сприяють підготовці до життя молодих поколінь, їх духовному прозрінню, усвідомленню своєї значущості у збереженні, поширенні та збагаченні накопичених віками своєрідних виховних норм нації» (Євтух та ін., 2003: 100–101). Велике значення для всебічного розвитку дитини має перший вчитель, який, за словами О. Савченко, залишає спогад у душі кожної людини. Саме перший вчитель, за її висловом, навчає «найскладнішої людської діяльності – вмінню вчитися, спілкуватися з природою, книжкою, людьми» (Савченко, 2002: 3). У зв'язку із запровадженням нового Державного стандарту початкової освіти (21 лютого 2018 р.) маємо наголосити на меті початкової освіти – «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» (Постанова КМУ, 2018). Отже, сучасне суспільство потребує нової генерації майбутніх учителів, які мають бути готовими до реалізації цієї складної мети. Готовність до роботи з дітьми є важливою проблемою, яка вивчається у різних галузях науки.

Розглянемо термінологічне поле цього поняття. Учені В. Андрущенко та І. Передборська стверджують, що готовність до дії є установкою (Філософія освіти, 2009: 216). У свою чергу, слово «установка» в тлумачному словнику основних філософських термінів пояснюється як «фіксована спрямованість свідомості людини, стан її психіки, який полягає у визначеній зорієнтованості, схильності та готовності до прийняття і використання певних стереотипів поведінки або мислення» (Петрушенко, 2009: 173). Поняття «здатність», що передує «готовності», ототожнюється у філо-

софському словнику (авт. Д. Жуліа) із фізичною та моральною можливістю і класифікується через три здатності душі: «чутливість – здатність відчувати, інтелект – здатність розуміти, активність – здатність діяти (наміри, воля, свобода)» (Жуліа, 2000: 425). До цих рубрик додається «афективність» (здатність до почуттів любові, ненависті тощо), що відрізняється від чуттєвості – здатності до відчуттів (елементів сприйняття) (Жуліа, 2000: 425).

У соціології підґрунтям для розуміння терміну «готовність» розвинено теорії соціальної установки (концепції, згідно з якими стійкі нахили й схильності, готовність до дії лежать в основі діяльності людини). Так, у словнику-довіднику правових, політологічних, соціологічних та економічних термінів зазначено про те, що саме ці концепції є важливими для вивчення різних видів поведінки людини у соціумі (Словник-довідник, 2008: 140). Готовність людини успішно виконувати певну діяльність у цьому словнику називають уміннями, що засновані на знаннях і навичках (Словник-довідник, 2008: 232). В іншому соціологічному словнику поняття соціальної установки (social attitude) трактується як відносно стабільне переконання, що зумовлює готовність індивіда до певної суспільної активності (Кравченко, 2004: 461).

Поняття «готовність» у міжнародній соціологічній енциклопедії пов'язане із широко визначеним поняттям «шкільна готовність». Це поняття, на думку авторів, включає пізнавальний розвиток, загальні знання, підходи до навчання, соціальний та емоційний розвиток, стан здоров'я, вплив батьків та умови, у яких навчальні програми є найбільш ефективними для дітей (International Encyclopedia: 439).

В іншій соціологічній енциклопедії (укл. Г. Райтцер (George Ritzer) готовність також розглядається у контексті «готовності до шкільного навчання». Зокрема, автори наголошують на динамічному вимірі готовності дитини до школи. Вони вказують на вагомні чинники, що здійснюють опір її успішності – незрілість, відсутність батьківської допомоги, відсутність моніторингу успішності дитини в школі тощо (The Blackwell Encyclopedia: 2655).

Також у цьому виданні, на відміну від інших соціологічних праць, поняття «готовність» тісно переплетено з поняттям «кар'єрна готовність». Автори відзначають, що кар'єру слід тлумачити як індивідуально сприйману послідовність поглядів та поведінки, пов'язаних із досвідом та діяльністю, пов'язаною з роботою протягом життя людини. Враховуючи те, що поняття кар'єри є

суб'єктивним і прив'язаним безпосередньо до особистого життя людини, автори наголошують на таких темах, які безпосередньо стосуються готовності до виконання певної професійної діяльності – окремі професійні інтереси, інтернаціоналізовані кар'єрні образи, раціональний вибір професії, фактичний досвід роботи, атрибути кар'єрної ефективності (психологічний успіх, ефективність, адаптивність, ідентичність), кар'єрна мотивація, лояльність та зобов'язання в організаційних умовах (The Blackwell Encyclopedia: 3286).

Найбільш широко поняття «готовність» представлено у психологічній словниковій літературі. Так, у словнику Л. Виготського поняття «готовність» пояснюється через низку таких понять, як здатність, потенційна дія, можливість праці (Словарь Л. С. Выготского, 2007: 173). В іншому психологічному словнику знаходимо тлумачення таких понять, як «готовність» та «внутрішня готовність до діяльності». Готовність, згідно з думкою авторів-упорядників словника, це активно-дієвий стан особистості, установка на вибір певної лінії поведінки, зібраність, змобілізованість сил на досягнення мети та виконання завдань. Для готовності до дій необхідні, як вважають автори-укладачі, знання, уміння, навички, наполегливість, рішучість до здійснення дій. Цінним для нашого дослідження є вислів про те, що готовність до певного виду діяльності передбачає наявність у людини певних мотивів і здібностей. Автори-укладачі (В. Синявський, О. Сергєєнкова) наводять психологічні передумови виникнення готовності до виконання певної діяльності (розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягнути успіху, визначення послідовності дій і способів роботи). Внутрішня готовність до діяльності роз'яснюється ними як високий рівень розвитку мотивації людини, її пізнавальних, емоційних, вольових якостей, що здатні в сукупності забезпечити успішну майбутню діяльність. Також поняття «внутрішня готовність до діяльності» пояснюється як адекватна установка людини на її майбутню діяльність (Психологічний словник, 2007).

Також додамо, що поняття «аттїтуди» («attitude») у психологічній літературі розглядається як готовність людини реагувати як позитивно, так і негативно на об'єкти, людей, інститут, подію. При цьому позитивні аттїтуди щодо абстрактних об'єктів (чесність, свобода, справедливість тощо) є цінностями (Психологическая энциклопедия, 2006: 136). Це принципово відрізняється від поняття «установка» («set»). Так, поняття «установка» у словниковій літературі розглядається як підготовча реакція орга-

нізму, за допомогою якої він «отримує настанову на відому форму поведінки, й увесь механізм добору зводиться ні до чого іншого, як до внутрішнього, невиявленого проектування поведінки на відомі кінцеві результати, що змушують відкинути одні форми й прийняти інші» (Словарь Л. С. Выготского, 2007: 190). Отже, поняття «аттїтюд» розглядається як розумова абстракція людини, яку не можна визначити кількісно, тоді як «установка» – це підготовча реакція організму. Позитивні аттїтуди можна спостерігати через дії, що пов'язані з соціальним оточенням (наприклад, відданість людям як цінність, що спостерігається у ставленні індивіда до інших людей).

Готовність до творчої праці, згідно з поглядами В. Рибалки, є одним із «інтегруючих показників високого рівня загальної і творчої вихованості» (Рибалка, 2016: 142). Також автор пропонує до розгляду термін, що є дотичним до нашого дослідження – «особистісна готовність дорослих до навчання і виховання обдарованих дітей». На його думку, цей термін означає «сукупність сформованих особистісних властивостей, що забезпечує успішне засвоєння дорослою людиною системи знань про обдарованість, умінь підходити до розв'язання проблем обдарованої молоді і навичок ефективної роботи з нею на будь-якому етапі її життєвого шляху в умовах неперервної освіти» Рибалка, 2016: 197).

Готовність дорослих до діяльності як концепт отримує широке поширення в сучасній андрагогіці. Так, у «Міжнародній енциклопедії освіти» (ред. П. Петерсон) зазначається, що основними чинниками для прогнозування подальшого навчання людини є попередній навчальний досвід. Автори доводять, що накопичені знання, навички та інші ознаки, що репрезентують освітній рівень дорослої людини, безпосередньо пов'язані з імовірністю подальшого навчання. Дорослі, чия освіта перебуває на низькому рівні, мають недостатній рівень самовпевненості через поганий педагогічний досвід і саме через це вони не мають готовності до отримання знань і навичок, і в них недостатня мотивація до навчання. Також автори зазначають, що низька готовність до навчання є суттєвим диспозитивним бар'єром у дорослих людей (International Encyclopedia of Education: 247). Отже, пізнавальні здібності людини, її мотивація до отримання високого ступеня освіти впливають на накопичення навчального досвіду для подальшої діяльності.

Багатозначне слово «готовність» у педагогічній науці асоціюється з різними ознаками та характеристиками, зокрема й віковими.

Готовністю до праці Н. Мойсеюк називає «наявність в учня широкого діапазону мотивів процесуального та результативного плану діяльності, суб'єктивних цілей діяльності, орієнтування у зовнішніх і внутрішніх (наявність знань, умінь, досвіду, здібностей тощо) умовах праці; здатність до самоактуалізації і самореалізації в діяльності; самоконтролю, самооцінки, самокорекції її процесу» (Мойсеюк, 2007: 633). Щодо змісту теоретичної та практичної готовності вчителя автор надає таке визначення: 1) «зміст теоретичної готовності вчителя виявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь» (Мойсеюк, 2007: 147); 2) «зміст практичної готовності вчителя виражається у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські і комунікативні уміння» (Мойсеюк, 2007: 149).

У педагогічному словнику знаходимо вислів «внутрішня готовність», яку характеризують через усвідомлену установку на майбутню діяльність людини, що «зумовлена високим рівнем розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних, волевих процесів особистості/колективу, що забезпечує її успішність» (Словник базових понять, 2014: 14). Потрібно одразу зауважити, що в цьому словнику наявне поняття «підготовленість», що є взаємопов'язаним із поняттям «готовність». Так, теоретична підготовленість педагога розглядається як «набуття суб'єктивно значущих знань для педагога, що створює не тільки образ проєктованого виховного результату, але й образ, концептуальну модель системи засобів або технологій досягнення поставленої мети», тоді як практична підготовленість педагога пояснюється як «сформованість в організатора навчально-виховного процесу готовності діяти в конкретній педагогічній ситуації, застосовуючи відповідні обставинам засоби, методи, прийоми виховної діяльності» (Словник базових понять, 2014: 66–67). До практичної підготовленості також укладачем додано такі складники, як технологічна озброєність та умілість. Крім того, у вказаному словнику вміщено поняття «професійна готовність», що означає «психологічну, психофізіологічну, фізичну готовність (тобто професійну придатність) та науково-теоретичну і практичну підготовку педагога» (Словник базових понять, 2014: 72).

У межах наявного підходу до розвитку (філософія викладання, яка акцентує увагу на здатності викладачів застосовувати знання для розвитку готовності студентів на практиці (Collins,

2003: 105), Дж. У. Коллінз, Н. П. О'Браєн (John W. Collins, Nancy Patricia O'Brien) готовність до роботи розглядають як «знання, навички та ставлення, що необхідні для виходу на робоче місце» (Collins, 2003: 193). Автори наголошують, що до поняття «готовність до роботи» можуть бути включені як загальні навички роботи безпосередньо на робочому місці (вчасне прибуття, розуміння та виконання обов'язків, планування робочого часу, знайомство з колегами тощо), так і більш конкретні навички, які безпосередньо застосовуються до певних посад (Collins, 2003: 193). Враховуючи такий підхід, готовність майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів ми будемо розглядати не як загальні навички роботи, а як конкретні навички, що необхідні для цієї діяльності у початковій школі безпосередньо на посаді вчителя початкових класів.

Готовність до виконання такої діяльності та внутрішні інтереси студентів у сукупності збільшують їх мотивацію до досягнення успіху в навчанні, на практиці. Як потужна сила до набуття знань, навичок мотивація майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів наповнює рішучістю, веде до позитивних змін. Саме така діяльність, на нашу думку, стає цінністю в умовах розвитку Нової української школи. Якщо майбутні вчителі мають тільки поверхові уявлення про майбутню діяльність, зокрема у сфері духовно-морального розвитку дитини, то проведення ними розвивальних занять можна назвати педагогічним дилетантизмом, що протистоїть розглядуваному нами поняттю «готовність».

Готовність майбутніх учителів до професійної діяльності – проблема, пов'язана із кадровою політикою у сфері освіти. Саме тому дискусії навколо цих термінів мають якнайвиразніше презентувати ті принципи державного управління вищою освітою, які в найкращий спосіб зможуть забезпечити процеси розвитку духовних цінностей в освіті, формування та підтримку моральних норм та ідеалів відповідно до очікувань суспільства.

На рівні державних ініціатив, як стверджується в «Енциклопедії освіти», проблема готовності випускників вищих закладів освіти до активної свідомої діяльності безпосередньо на робочому місці не є новою та розглядається в різних країнах. Наприклад, американські роботодавці, представники бізнесу витрачають багато коштів для того, щоб випускники вищих шкіл були готові вирішувати завдання безпосередньо на робочому місці. Американська система

освіти, як переконують Дж. Меслін, М. Кеннон (John Maslyn, Mark Cannon), має суттєвий недолік, адже випускники вищих шкіл не готові адекватно працювати. Автори схиляються до думки про те, що загальні категорії навичок готовності складаються з базових академічних навичок, мислення вищого порядку, навичок розв'язувати проблеми міжособистісного характеру, навичок роботи в команді, здатності брати на себе ініціативу та відповідальності тощо (Encyclopedia of Education: 732–735).

Про кар'єрну готовність у XXI ст. йдеться й у державних стандартах освіти Сполучених Штатів Америки. Це означає, що на глобальному ринку праці цифрової доби необхідна навчальна програма з прискореними темпами навчання. Студенти, які набувають кар'єрної готовності, потребують можливостей збирати, зрозуміти, оцінити, синтезувати інформацію, що міститься в різних джерелах, знаходити нові ідеї, проводити оригінальні дослідження для того, щоб відповідати на різні питання та розв'язувати різні проблеми: «І хоча засоби масової інформації та технології ніколи не залишалися поза увагою освітніх та культурних досліджень, зазначені в освітніх стандартах країни, вони вимагають переосмислення зв'язку між освітньою політикою, технологічним конкурентним ринком та «інституційними механізмами ринкового характеру» (Encyclopedia of Educational Philosophy: 320).

В іншій країні – Індонезії – ця проблема також виводиться на державний рівень. Так, питання готовності студентів до роботи вирішують за допомогою партнерства держави (Міністерство освіти) та приватного бізнес-сектору. Саме ця галузь найбільше вимагає підготовлених працівників. Система державної освіти надає студентам основи готовності до роботи, тоді як приватна галузь – навчає конкретним робочим навичкам. Таке партнерство дозволяє йти до досконалості у проектуванні збалансованого підходу до підготовки майбутнього працівника (World Education Encyclopedia: 615).

Висновки. Отже, наведені визначення доводять, що в науковій літературі поняття «готовність» тлумачиться переважно як усвідомлена установка на майбутню діяльність людини, особливий активно-дієвий стан, що був розвинений завдяки здатностям, набутих знанням, вмінням, навичками та досвіду. Таким чином, поняття «готовність» є базовим поняттям дослідження та категорією педагогічної науки. Водночас і дотепер ми спостерігаємо, що його однозначного визначення у науковій літературі не існує. Отже, невизначеність понять, що безпосередньо пов'язані з проблемами освіти, призводить до певних труднощів у розвідках щодо готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів. Це спонукає до більш детального розгляду цього поняття у працях сучасних учених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Євтух В. Б., Марушкевич А. А., Дем'яненко Н. М., Чепак В. В. Етнопедagogіка: навч. посіб. К.: Київський університет, 2003. 117 с.
3. Жюлиа Д. Философский словарь / пер. с франц. М.: Междунар. отношения, 2000. 544 с.
4. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків: Вид-во «Фоліо», 2002. 540 с.
5. Кравченко С. А. Социологический энциклопедический русско-английский словарь: Более 10000 единиц. М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. 511 с.
6. Мойсеюк Н. С. Педагогіка: навч. посіб. К., 2007. 656 с.
7. Національний освітній глосарій: вища освіта / за ред. В. Г. Кременя. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
8. Немов Р. С. Психология: учебник: в 3 кн. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. Кн. 1. Общие основы психологии. 688 с.
9. Новиков А. М. Педагогіка: словарь системы основных понятий. М.: Изд. центр ИЭТ, 2013. 268 с.
10. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
11. Постанова КМУ № 87 від 21 лютого 2018 р. «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/.
12. Психологическая энциклопедия / под ред. Р. Корсини, А. Ауербаха. СПб.: Питер, 2006. 1096 с.
13. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. 274 с.
14. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник. Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
15. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник. К.: Генеза, 2002. 368 с.
16. Словарь Л. С. Выготского / под ред. А. Леонтьева. М.: Изд-во «Смысл», 2007. 119 с.
17. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч. посіб. / уклад. О. Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.

18. Словник-довідник правових, політологічних, соціологічних та економічних термінів: навч. посіб. / укладачі: І. П. Байрак, В. К. Збарський, О. В. Грабовський, В. І. Курило, Л. І. Курило. К.: Міленіум, 2008. 296 с.
19. Словник синонімів української мови: в 2-х т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. К.: Наукова думка, 2001. Т. 1. 1040 с.
20. Філософія освіти: навч. посіб. / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
21. Collins J.W. The Greenwood Dictionary of Education. Westport: Greenwood Press, 2003. 444 p.
22. Encyclopedia of Education. MacMillan Reference Library, 2002. 3357 p.
23. Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory / Peters M.A. (ed.). – Singapore: Springer Science+Business Media, 2017. 2447 p.
24. International Encyclopedia of the Social Sciences / Editor in Chief William A. Darity Jr. N.-Y.: MacMillan Reference USA, 2007. 5759 p.
25. International Encyclopedia of Education (8-Volume Set) / Peterson P. (Ed.). Oxford: Elsevier Science, 2010. 6957 p.
26. The Blackwell Encyclopedia of Sociology / Edited by George Ritzer. Wiley: Blackwell Publishing, 2009. 6384 p.
27. World Education Encyclopedia: A Survey of Educational Systems Worldwide (I-R) / Marlow-Ferguson R. (ed.); Farmington Hills: Gale Group, 2002. P. 583–1155.

REFERENCES

1. Busel V. T. (2005) Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin: Perun, 1728 p.
2. Ievtikh V. B., Marushkevych A.A., Demianenko N.M., Chepak V.V. (2003). Etnopedahohika [textbook] [Ethnopedagogy] / Etnopedahohika. K.: Kyivskiy universytet, 117 p.
3. Zhyulia D. (2000) Filosofskiy slovar [per. s frants.] [Philosophical Dictionary]. M.: Mezhdunar. otnosheniya, 544 p.
4. Ivchenko A. (2002) Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. Kharkiv: Vyd-vo Folio, 540 p.
5. Kravchenko S. A. (2004) Sotsiologicheskii entsiklopedicheskii russko-angliyskiy slovar: Bolee 10000 edinit [Sociological Encyclopedic Russian-English Dictionary: more than 10000 entries]. M.: OOO Izdatelstvo Astrel: OOO Izdatelstvo AST: OOO Tranzitkniga, 511 p.
6. Moiseiuk N.Ie. (2007) Pedahohika [Pedagogy] [textbook] K., 656 p.
7. Zakharchenko V. M., Kalashnikova S. A., Luhovyi V. I., Stavytskyi A. V., Rashkevych Yu. M., Zh. V. Talanova (2014) Natsionalnyi osvittii hlosarii: vyshcha osvita [National Educational Glossary: Higher Education] / Za red. V. H. Kremenia K.: TOV Vydavnychiy dim Pleiady, 100 p.
8. Nemov R.S. (1999) Psihologiya [Psychology] [ucheb.] v 3-h kn. M.: Gumanit. izd. tsentr VLADOS, Kn.1. Obschie osnovy psihologii. 688 p.
9. Novikov A.M. (2013) Pedagogika: slovar sistemyi osnovnykh ponyatiy [Pedagogy: Explanatory Dictionary of Key Philosophical Concepts]. M.: Izd. tsentr IET, 268 p.
10. Petrushenko V. (2009) Tlumachnyi slovnyk osnovnykh filosofskikh terminiv [Dictionary of basic philosophical terms.]. Lviv: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu Lvivska politehnika, 264 p.
11. Postanova KМУ № 87 vid 21.02.2018 roku Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoї osvity [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine №87 on 21 February 2018 State Standards for Primary Education]. Retrieved from: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
12. Korsini R., Auerbaha A. (2006) Psihologicheskaya entsiklopediya [Encyclopedia of Psychology]. SPb.: Piter, 1096 p., il.
13. Syniavskiy V. V., Serhieienkova O. P. (2007) Psykholohichniy slovnyk [Dictionary of Psychology] / Za red. N. A. Pobirchenko Kyiv: Nauk. svit, 274 p.
14. Rybalka V.V. (2016) Slovnyk iz psykhologii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti: terminolohichniy slovnyk [Dictionary of Psychology and Pedagogy of Giftedness and an Individual's Talents: Explanatory Dictionary]. Kyiv, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 424 p.
15. Savchenko O. Ya. (2002) Dydaktyka pochatkovoї shkoly [Primary School Didactics]: [pidruch. dlia stud. ped. fakult.]. K.: Heneza, 368 p.
16. Leontev A. (2007) Slovar L. S. Vyigotskogo [Dictionary L. S. Vygotsky]. M.: Izd-vo Smyisl, 119 p.
17. Antonova O. (2014) Slovnyk bazovykh poniat z kursu Pedahohika: navch. posib. dlia st. vyshchykh navchalnykh zakladiv [Dictionary of key pedagogical concepts; tutorial for higher education students]: vyd. 2-he, dop. i prerob. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 100 p.
18. Bairak I. P., Zbarskyi V. K., Hrabovskiy O. V., Kurylo V. I., Kurylo L. I. (2008) Slovnyk-dovidnyk pravovykh, politolohichnykh, sotsiolohichnykh ta ekonomichnykh terminiv [Dictionary of legal, political, sociological, and economic concepts]: [textbook]. K.: Milenium, 296 p.
19. Buriachok A. A., Hnatiuk H. M., Holovashchuk S. I. ta in. (2001) Slovnyk synonymiv ukrainskoi movy: v 2-kh t. [Dictionary of Ukrainian Synonyms; 2 volumes]. K.: Naukova dumka., T. 1. 1040 p.
20. Andrushchenka V., Peredborsko I. (2009) Filosofii osvity [Philosophy of Education] [textbook]. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 329 p.
21. Collins J.W. (2003). The Greenwood Dictionary of Education. Westport: Greenwood Press., 444 p.
22. Encyclopedia of Education (2002). MacMillan Reference Library, 3357 p.

23. Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory (2017). Peters M. A. (ed.). – Singapore: Springer Science+Business Media, 2447 p.
24. International Encyclopedia of the Social Sciences (2007) / Editor in Chief William A. Darity Jr. N.-Y.: MacMillan Reference USA, 5759 p.
25. International Encyclopedia of Education (2010) / Peterson P. (Ed.). Oxford: Elsevier Science, 6957 p.
26. The Blackwell Encyclopedia of Sociology (2009). Edited by George Ritzer. Wiley: Blackwell Publishing, 6384 p.
27. World Education Encyclopedia: A Survey of Educational Systems Worldwide (I-R) (2002) / Marlow-Ferguson R. Farmington Hills: Gale Group, P. 583–1155.